

Vägen till **att se och agera**

- om våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning

Denna skrift är utgiven av Länsstyrelsen i Stockholms län i ett samarbete med Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms stad.

Författare: Josefin Grände
Grafisk form: Marina Wiking
Tryck: Åtta.45 Tryckeri AB, 2010

Länsstyrelsen i Stockholms län
Box 22067
Hantverkargatan 29
104 22 Stockholm
www.ab.lst.se

Innehåll

Förord	5
Studier för arbetsgruppen	7
Checklista för arbetsplatsen	9
Ett lagstadgat ansvar	13
Fakta om våld	15
Att se	25
Att fråga	37
Att ta emot svaret	43
Att agera	47
Att diskutera, Lex Sarah	57
Litteraturtips	59
Kontaktuppgifter	61
Svar till Lex Sarah-ärenden	65

Förord

SKRIFTEN SOM DU HÅLLER I DIN HAND är resultatet av ett samarbete mellan Stockholms stad och Länsstyrelsen i Stockholms län. Under 2008 och 2009 genomförde Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms stad, med stöd av medel från Länsstyrelsen, två utbildningsserier om våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning.

Våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning har länge varit osynligjorda och utbildningen har bidragit till att frågan har börjat diskuteras i staden. Under utbildningarna framkom att det finns stora behov att öka kunskaperna om våld i nära relationer, att diskutera frågan med arbetskamrater i relation till det dagliga arbetet samt att ha ett verktyg för att hålla frågan levande. Innehållet i skriften bygger på utbildningens innehåll.

ETT STORT TACK till referensgruppen med representanter från Neurologiskt handikappades riksförbund och Riksförbundet för social och mental hälsa, samt alla föreläsare och kursdeltagare som bidragit till skriften samt till att utbildningen blivit lyckad.

Min förhoppning är att denna skrift kan bidra till att öka kunskaperna och ge vägledning i arbetet så att fler våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning ska uppmärksammas och att de får det stöd och den hjälp de är i behov av.

AnneMarie Danon

Socialdirektör

Länsstyrelsen i Stockholms län

Studier för arbetsgruppen

“FÖRSTÅNDSHANDIKAPPAD KVINNA SATTES I PROSTITUTION”. Så lyder en tidningsrubrik under arbetet med denna skrift. Detta är ett, om än mer ovanligt, exempel på det våld som kan drabba kvinnor med funktionsnedsättning. Det desto vanligare våldet sker i form av sexuella trakasserier på arbetsplatser, i dagliga verksamheter eller utomhus, psykiskt, fysiskt och sexuellt våld i hemmet, framför allt utfört av en partner men även av anhöriga eller personer som arbetar med stöd och service. Det kan handla om kränkningar och övergrepp i vården eller i form av ekonomiskt utnyttjande. Listan kan göras lång.

EFTER ATT LÄNGE HA VARIT OSYNLIGGJORDA har idag olika grupper av våldsutsatta kvinnor och deras särskilda situation börjat uppmärksammas. Under åren 2008 och 2009 har Socialtjänst- och arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholms Stad med hjälp av medel från Länsstyrelsen i Stockholms län genomfört två utbildningsserier för personer som i sitt yrke möter kvinnor med funktionsnedsättning. Det handlar om handläggare inom LSS och socialpsykiatri, om personal från gruppboenden och dagliga verksamheter, personliga assistenter och boendestöd-jare. År 2009 utvidgades utbildningen till att även omfatta deltagare i EU-projektet CARPE, ett länsövergripande utvecklingsprojekt inom området funktionsnedsättning för kommuner i Stockholms län.

Under utbildningarna framkom ett stort behov av kunskapshöjning och av att få diskutera frågan i relation till det dagliga arbetet. Denna skrift är ett sätt att möta det behovet. Det går inte att skapa rutiner och hänvisningslistor som passar alla yrkeskategorier eller alla kommuner och stadsdelar i Stockholms län. I stället har en del av den kunskap som förmedlades under utbildningarna sammanställts med det som deltagarna själva diskuterat fram i smågrupper. Detta, tillsammans med diskussionsfrågor och checklistor, blir ett arbetsmaterial för till exempel personalmöten, arbetsplatsträffar eller utbildningsdagar. Skriften är också en vägledning för att arbeta fram rutiner som passar den egna arbetsplatsen och klient-/brukargruppen för att se signaler, ställa frågor och agera när man misstänker våld.

Att dela upp kvinnor i olika grupper är till viss del en konstruktion då olika grupper går i och ur varandra. Alla kvinnor med funktionsnedsättningar är inte heterosexuella. Kvinnor med funktionsnedsättning kan utsättas för hedersrelaterat

våld och lever i olika kulturer. Missbruk hänger ofta ihop med psykisk ohälsa. Denna skrift behandlar våld mot kvinnor med funktionsnedsättningar generellt. När ytterligare faktorer kommer med i bilden måste särskild kunskap sökas kring detta, se lästips och länkar längst bak i skriften.

ÄVEN MÄN MED FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR DRABBAS av våld och övergrepp. Det våld som drabbar kvinnor respektive män skiljer sig generellt i mönster och uttryck. Våld mot kvinnor sker generellt oftare i nära relationer och i det egna hemmet, våldet är upprepat och har mer sexuella uttryck. Det är våld som ofta upplevs som mer skamfyllt och svårt att tala om. Därför är det viktigt att synliggöra just dessa former av våld. Även om begreppet ”kvinnor” i relation till utsatthet används i denna skrift kan den även användas för att synliggöra och hantera ärenden där män har utsatts för våld och övergrepp.

Denna skrift är yrkesgemensam, det mesta är relevant för alla oberoende av om man är handläggare eller utförare. Gå gärna igenom hela skriften i arbetsgruppen, men hoppa över de delar och frågeställningar som inte är relevanta för just er.

Checklista för arbetsplatsen

Denna checklista kan användas av chefer och medarbetare för att undersöka hur långt ni har kommit i kvinnofridsarbetet och som underlag för diskussioner i arbetsgruppen. Hur ser vi på varje fråga?

Om någon fråga inte är relevant för just er verksamhet kan denna hoppas över. Om ni inte känner till begrepp eller lagstiftning som nämns i frågorna finns förklaringar längre fram i skriften.

1. Har ni god kännedom om huruvida ni möter våldsutsatta kvinnor i er verksamhet?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
2. Har alla på arbetsplatsen kännedom om det lagstadgade ansvaret att uppmärksamma våldsutsatta kvinnor och deras barn och att se till att dessa får stöd och hjälp?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
3. Finns det någon kommunal handlingsplan för kvinnofridsfrågor?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
4. Finns det ett medvetet arbete med rutiner för arbetsplatsen kring att hantera situationer då våld upptäcks?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
5. Finns det rutiner kring att ställa frågor om våldserfarenheter?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
6. Finns det rutiner kring att ställa frågor om våldsutsatta kvinnor har barn och hur deras situation ser ut?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
7. Finns det rutiner för dokumentation då våld misstänks/uppdagas?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...

8. Finns det rutiner för statistikföring?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
9. Är rutiner och handlingsplaner skriftliga?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
10. Är handlingsplanen förankrad på olika besluts- och chefsnivåer?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
11. Utvärderas, diskuteras och uppdateras dessa rutiner kontinuerligt?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
12. Ingår verksamheten i någon samverkan med andra myndigheter och/eller organisationer kring kvinnofridsfrågor/barn som upplever våld i hemmet?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
13. Samverkar verksamheten internt inom den större organisationen för att arbeta mer effektivt med våldsutsatta kvinnor?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
14. Får personalen utbildning om våld mot kvinnor?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
15. Finns det någon plan för fortsatt kompetensutveckling i frågan?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
16. Finns rutiner för att kvalitetssäkra arbetet?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
17. Finns det någon särskilt kunnig i frågan på arbetsplatsen?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
18. Vet alla på arbetsplatsen hur de ska agera vid misstanke om att barn far illa?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
19. Vet alla på arbetsplatsen hur de ska agera vid misstanke om allvarliga missförhållanden?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...

20. Finns det rutiner kring och forum för personal att avlasta sig och få stöd då de arbetar med svåra ärenden?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
21. Får nyanställda tillräckligt med information kring hur de ska agera då de misstänker eller får veta att någon är utsatt för våld?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
22. Får nyanställda tillräckligt med information om hur de ska agera vid misstanke om att barn far illa?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
23. Får nyanställda tillräckligt med information om hur de ska agera vid misstanke om allvarliga missförhållanden?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...
24. Finns uppdaterade listor kring var man kan vända sig för rådgivning för personal/hänvisning för utsatta kvinnor och barn?
 JA NEJ ARBETE STARTAT/PÅBÖRJAS DEN...

Ett lagstadgat ansvar

De skyldigheter som socialnämnden har gentemot brottsoffer regleras i socialtjänstlagen.

I socialtjänstlagen 5 kap 11 § står:

Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp. Socialnämnden skall särskilt beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Socialnämnden skall också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

Lag (2007:225)

Socialnämnden har i och med denna lagstiftning skyldighet att upptäcka våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld. Socialnämnden skall utreda våldet och dess konsekvenser för kvinnan och barnen och utifrån det lämna insatser för skydd och stöd på kort och lång sikt. Socialnämnden har skyldighet att följa upp insatser och utvärdera dessa.

Enligt regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (Skr. 2007/08:39) är vissa kvinnor särskilt utsatta när det gäller våld. Många kvinnor med egen erfarenhet av utsatthet för våld, vittnar om att omgivningen fokuserar mer på deras funktionshinder, utländska bakgrund, missbruk eller ålder än att de har blivit utsatta för våld. Regeringen ser allvarligt på detta och vill klargöra att varje våldsutsatt kvinna måste bemötas utifrån sitt behov av stöd och skydd oavsett vem hon är och vilken bakgrund hon har.

Att uppfylla det lagstadgade ansvaret

I denna skrift finns underlag för och tips om rutiner som bör finnas i verksamheten, rutiner som bör vara skriftliga och regelbundet utvärderas och uppdateras. För att uppfylla det lagstadgade ansvaret att uppmärksamma våldsutsatta kvinnor och

deras barn bör man även hålla samtalet om våld levande på arbetsplatsen, till exempel genom att våld och kränkningar får vara ett återkommande tema på personalmöten, arbetsplatsträffar eller i handledning. Man kan dra ärenden där man misstänker eller har upptäckt våld och använda frågeställningar, exempelvis från denna skrift, för återkommande temadiskussioner.

Fakta om våld

Våld mot kvinnor – en kränkning av de mänskliga rättigheterna

Mäns våld mot kvinnor är ett utbrett samhälls- och folkhälsoproblem. Våldet riktar sig mot kvinnor i alla åldrar och samhällsklasser och utgör ett av de största hoten mot kvinnors liv och hälsa. Våldet är en av de främsta sjukdomsorsakerna för kvinnor världen över, liksom en av de främsta dödsorsakerna.

I begreppet mäns våld mot kvinnor ingår många olika former av våld, bland annat fysiskt våld, våldtäkt, psykiskt våld, prostitution, sexuella trakasserier, sexuella övergrepp inom familjen, människohandel för sexuella ändamål, hedersrelaterat våld, könsstympning och ekonomiskt utnyttjande. Våldet sker i det offentliga, på gator och torg, på arbetsplatser, dagliga verksamheter och skolor, i samband med krig, i taxibilar, på krogen och i parker. Men framför allt sker det i det privata, innanför stängda dörrar, ofta i kvinnors eget hem.

FN:s definition av våld mot kvinnor:

Varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller lidande för kvinnor, samt hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet. Mäns våld är en kränkning av kvinnors rättigheter och grundläggande friheter.

Ur FN:s Deklaration om avskaffandet av våld mot kvinnor (1993)

Våld mot kvinnor med funktionsnedsättningar

Kvinnor med funktionsnedsättningar utsätts för våld och övergrepp i minst lika stor utsträckning som kvinnor generellt. Det som är specifikt för kvinnor med funktionsnedsättningar är att man ofta utsätts av personer som man på olika sätt är beroende av för att klara sitt liv och sin vardag. Beroendeställningen ökar förutsättningarna för kontroll, våld och kränkningar. Den som utövar våld och kränkningar är ofta någon som borde finnas där för stöd och hjälp vilket kan öka utsattheten och känslan av maktlöshet. Beroendeställningen och funktionsnedsättningen i sig kan också minska förutsättningarna för att man ska våga och ha möjlighet att söka hjälp för att slippa utsättas för våld.

Kvinnor med funktionsnedsättningar utsätts liksom kvinnor generellt för våld i parrelationer, men de är ofta beroende av sin partner också på andra sätt än rent känslomässigt eller ekonomiskt. Partnern kan stå för att kvinnan har möjlighet att träffa sitt sociala nätverk samt fysisk och psykisk omvårdnad i relation till funktionsnedsättningen. I vissa fall är partnern även anställd som personlig assistent eller har på andra sätt en formell funktion i relation till kvinnans välbefinnande. Detta ökar möjligheterna för partnern att utöva makt och kontroll över kvinnan. Samma sak kan gälla andra närstående som familj, släkt eller vänner. Dessutom visar studier att kvinnor med funktionsnedsättning kan utsättas för våld och kränkningar eller ekonomiskt utnyttjande av personer som är anställda för service eller vård.

I många kvinnors liv finns ett stort antal personer som hon kan stå i beroendeställning till:

Personellt stöd

- Kontaktperson, personligt ombud, boendestödjare, vårdbiträde, vårdare, personlig assistans, avlösare, elevassistent, servicekontakter, till exempel färdtjänst.

Godmanskap/Förvaltarskap

- Personer som sköter och har ansvar för ekonomin eller sörjer för ens person och intressen.

Närstående

- Föräldrar, släktingar, syskon, barn, vänner. Ibland kan relationerna överlappa genom att en anhörig fungerar som till exempel personlig assistent eller god man.

Övriga

- Grannar, medboende, bekanta, kollegor, klasskamrater med flera.

Dessutom kan en kvinna med funktionsnedsättning utsättas för våld av för henne okända personer. Ute på stan, i taxibilar, på krogen och så vidare. Funktionsnedsättningen kan öka hennes sårbarhet och minska hennes förutsättningar att värja sig fysiskt eller verbalt. Kränkningarna riktas också ofta direkt mot hennes funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättning är i vissa fall en konsekvens av våld, något man i studier har sett extra tydligt när det gäller kvinnor med psykiska funktionsnedsättningar. Fysiska och kommunikativa färdigheter samt fysisk och psykisk hälsa kan försämrats på grund av våldsutsatthet.

Våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning riskerar att bemötas i första hand som just funktionshindrade och som vårdobjekt. Kvinnor och deras anhöriga vittnar om en objektifiering som innebär att personer i omgivningen inte ser förekomsten av kränkningar och övergrepp. Detta på grund av att de inte ser kvinnor med funktionsnedsättning som individer med samma rätt till kroppslig integritet som alla andra. Till exempel betraktas ofta kvinnor med funktionsnedsättning som asexuella, utan en egen sexualitet, vilket gör att övergrepp förminskas eller inte uppmärksammas.

Våldets olika uttryck

Han psykade mig så att jag till sist inte visste vad som var sant eller falskt. Jag var så jagad, så jagad. Mot slutet bankade hjärtat i bröstet hela tiden och det kändes som jag skulle krypa ur skinnet. Han kunde säga till mig att jag, som är synskadad, skulle gå i högklackat och ha långa, röda naglar. Jag som knappt kan ta mig fram i vanliga skor.

Karin i Torgny, K., (2008) s. 52

Ordet ”våld” ger oss ofta bilder av knytnävsslag, sparkar, blåmärken och blod. Dessa bilder av våld gör att vi riskerar att missa våldet, trots att vi har det framför ögonen. Kvinnor utsätts ofta för upprepat våld över tid och våldet kan ta en mängd olika uttryck:

Psykiskt våld

Exempel: Verbala kränkningar, förnedring, isolering, kontroll, förstöra ägodelar, hot, skambeläggande, gester, metodisk nedtryckning, utpressning eller hot i relation till barnen.

Fysiskt våld

Exempel: Kasta saker, knuffa, hålla fast eller släpa, dra i håret, beröva sömn, nypa, slå, skaka, ta strypgrepp, sparka, hota med vapen.

Ekonomiskt utnyttjande

Exempel: Stöld av pengar eller ägodelar, utpressning, kontroll över ekonomin, utnyttjande.

Sexuellt våld

Exempel: Tvingas utföra eller genomlida sexuella aktiviteter som man inte vill ha del i.

Försummelse

Exempel: Medvetet felaktig medicinering, bristande hygien, otillräcklig föda, lämna någon utan hjälp och tillsyn långa perioder, försvåra i stället för att underlätta.

Sexuella övergrepp

Sexuella övergrepp kan ligga långt tillbaka i tiden men ändå påverka kvinnors liv och hälsa. Att bli utsatt för sexuella övergrepp innebär ett trauma och en integritetskränkning som ofta sätter djupa spår. Psykiska funktionsnedsättningar eller missbruk kan vara konsekvenser av övergrepp som skett för många år sedan, ibland under kvinnans barndom. Ofta är detta mycket svårt att tala om och kvinnan kopplar kanske inte heller själv ihop symtomen med övergreppen. Därför behöver detta särskilt uppmärksammas av personal och frågor ställas som visar att sexuella kränkningar är möjligt att prata om. Funktionsnedsättning ökar också i vissa fall sårbarheten för att utsättas för nya övergrepp, övergrepp som inte alltid definieras som sådana av kvinnorna själva. Det kan till exempel handla om att ha många sexuella kontakter som man egentligen inte vill ha och som man far illa av. Att ha många sexuella kontakter behöver inte vara ett problem, här finns också risk för att man fråntar kvinnor rätten till sin sexualitet. Men i de fall där de sexuella kontakterna innebär problem behöver kvinnor få prata om och få hjälp att hantera sin situation. Man behöver också få hjälp att sätta ord på och definiera övergreppen som just övergrepp och brottsliga handlingar i de fall de är det.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Det finns många kvinnor och tjejer i Sverige som inte har rätt att forma sin egen identitet, sexualitet och sina relationer på grund av att de lever i ett sammanhang där normer kring ”heder” används för att kontrollera deras liv och sexualitet. Detta drabbar naturligtvis även kvinnor och flickor med funktionsnedsättning som befinner sig i ett sådant sammanhang. Det hedersrelaterade förtrycket kan få konsekvenser allt från att tjejers och kvinnors rörelsefrihet begränsas, att de till exempel inte får delta i sociala aktiviteter efter skolan eller arbetet, till våld och tvångs- äktenskap. Hedersbegreppet baseras på att mannens, familjens och släktens heder är beroende av de andra familjemedlemmarnas eller släktingarnas beteende. Direkt kopplad till hedern är de kvinnliga familjemedlemmarnas eller släktingarnas kyskhet och ärbarhet. Denna ärbarhet utgår från kvinnors och tjejers sexualitet. Kvinnornas sexualitet blir på detta sätt en kollektiv angelägenhet och måste kontrolleras. Ett rykte kan vara tillräckligt skäl för bestraffning.

Hedersrelaterat förtryck drabbar inte bara tjejer. Även killar drabbas i och med starka normer kring maskulinitet och kön. En kille som inte vill vara med och upprätthålla familjens heder genom att till exempel kontrollera sina systrar kan råka ut för repressalier. Killar som till exempel bryter av mot en förväntad manlighet och heterosexualitet genom att identifiera sig som homosexuella, bisexuella eller transpersoner riskerar att utsättas för allt från utfrysning till våld (detta kan även drabba tjejer och kvinnor som bryter mot en förväntad heterosexualitet). Också killar riskerar att giftas bort mot sin vilja.

Hur vanligt är våld mot kvinnor?

Det är svårt att göra en bedömning av hur vanligt mäns våld mot kvinnor är. På Brottsförebyggande rådet räknar man i en grov skattning att ungefär 20–25 procent av våldsbrotten polisanmäls. Vid sexualbrott beräknas mörkertalen vara ännu större.

I Stockholms län polisanmäldes år 2008:

6 998 fall av misshandel mot kvinna varav

4 917 fall då kvinnan känner gärningsmannen (i snitt 13 fall/dygn)

948 fall av grov kvinnofridskränkning

5 131 fall av olaga hot mot kvinna

3 770 fall av sexualbrott varav

1 375 fall av våldtäkt eller grov våldtäkt (i snitt 3–4 fall per dygn)

Källa: Brottsförebyggande rådet

I undersökningen *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i det jämställda Sverige – en omfattningsundersökning* (Lundgren m fl., 2001) besvarade mer än 7 000 svenska kvinnor mellan 18 och 64 år en enkät om våldsutsatthet. Resultatet visade att av de tillfrågade kvinnorna hade 46 procent efter sin 15-årsdag erfarenheter av våld från någon man. Av kvinnorna hade 25 procent efter sin 15-årsdag erfarenhet av fysiskt våld från någon man och sju procent av de gifta/sammanboende kvinnorna har utsatts för fysiskt våld i sitt nuvarande äktenskap/samboförhållande.

Hur vanligt är våld mot kvinnor med funktionsnedsättning?

Mörkertalen beräknas ofta vara ännu högre när det gäller våld mot kvinnor med funktionsnedsättningar. Extra höga är de sannolikt när det rör kvinnor med kommunikationssvårigheter och kvinnor med grava funktionsnedsättningar.

År 2007 kom en omfångsundersökning av våld mot kvinnor med funktionsnedsättning, utförd av utredningsinstitutet *Handu*. 1 063 kvinnor, framför allt kvinnor med olika typer av fysiska funktionsnedsättningar som gör det svårt att fly, orientera sig rumsligt eller försvara sig, besvarade enkäten.

Våld mot kvinnor med fysiska funktionsnedsättningar

Totalt uppger en tredjedel, 33 procent, av samtliga kvinnor som besvarat enkäten att de har erfarenhet av hot, våld eller sexuella trakasserier från män. I hälften av de fallen, totalt 14 procent av samtliga svarande, har kvinnorna en eller flera gånger fått fysiska skador av män som utsatt dem för våld och sexuella övergrepp. Ännu fler kvinnor än dessa 33 procent uppger våldserfarenheter då de har fått besvara frågor om olika konkreta handlingar de utsatts för.

En tredjedel har utsatts för obehagliga närmanden av någon man som de inte har en relation till och en tredjedel har upplevt någon man som sexuellt hotfull. 37 procent har trakasserats sexuellt av en för dem okänd man. Tre procent av dessa hade trakasserats av en färdtjänstchaufför och nio procent av en taxichaufför. Det är särskilt vanligt, 22 procent, att kvinnor i åldern 18–34 år, har råkat ut för att taxichaufförer och färdtjänstbusschaufförer har trakasserat dem. Kvinnorna blir också utsatta av annan personal som de står i beroendeställning till, totalt svarar fem procent av kvinnorna att de utsatts för sexuella trakasserier av vård-/servicepersonal.

En av tio kvinnor uppger att deras far utsatt dem för våld innan de fyllt 15 år. Även andra familjemedlemmar, mor, syster, bror, har slagit dem. Det förekommer också i vissa fall att vårdpersonal, chaufförer samt lärare utsatt dem för våld i unga år. Av samtliga svarande är det fem procent av kvinnorna som uppger att någon man, innan de fyllt 15 år, tvingat dem till någon form av sexuell aktivitet och åtta procent har blivit utsatta för att en man försökt att tvinga dem till det.

En femtedel, 18 procent av alla kvinnor svarar också att de efter 15-årsdagen, råkat ut för att en man fått dem att delta i någon form av sexuell aktivitet fast de egentligen inte ville det. Dessa män är oftast pojkvänner eller tillfälliga bekanta. Men det förekommer också att de är kvinnans kontaktman, lärare, chef, arbetskamrat eller släkting.

Våld i nära relationer

Liksom när det gäller våld mot kvinnor generellt är den vanligaste förövaren även när det gäller våld mot kvinnor med funktionsnedsättning en partner eller före detta partner.

Totalt sett uppger 20 procent av de svarande kvinnorna i Handus studie att de nu bor, eller tidigare har bott tillsammans med, en man som utsatt dem för våld, hot eller sexuella övergrepp. Få av dem har fått eller sökt professionellt stöd från samhällets olika instanser, totalt sett svarar två tredjedelar att de aldrig fått eller sökt något stöd eller hjälp.

I tabellen nedan visas resultatet och jämförs med siffror från den omfångsundersökning som rör våld mot kvinnor generellt i Sverige, *Slagen dam*.

	Handu	Slagen dam
Utsatt för våld av nuvarande make/sambo	6 %	7 %
Utsatt för våld i en tidigare relation	57 % (inkl. hot)	35 %
Hot om fysiskt våld från tidigare partner	19 %	19 %
Exmake fick kvinnan att känna sig underlägsen	42 %	29 %
Exmake kallade kvinnan nedsättande saker	34 %	25 %
Barnen har sett våld mot mamma	28 %	54 %
Utsatt för våld och känner skam	36 %	23 %
Haft självmordstankar	33 %	23 %

Sammantaget sammanfaller siffrorna i Handus omfångsstudie väl med siffrorna från omfångsstudien *Slagen dam* gällande kvinnor generellt, men Handus studie visade på en högre utsatthet för psykiskt våld bland kvinnor med funktionsnedsättningar. Kvinnor med funktionsnedsättningar uppgav också i högre utsträckning att de kände skam för våldet de drabbats av och hade i högre grad haft självmordstankar.

Våld mot kvinnor med måttlig eller lindrig intellektuell funktionsnedsättning

I Handus studie har även 153 kvinnor med måttlig eller lindrig intellektuell funktionsnedsättning besvarat frågor om våldsutsatthet, ett för litet underlag för att dra några generella slutsatser för hela gruppen. Men svaren från dessa kvinnor kan tyda på en större våldsutsatthet bland gruppen kvinnor med intellektuella funktionsnedsättningar än i många andra grupper av kvinnor.

- En tredjedel har blivit slagna innan de fyllt 15 år.
- En av fem har tvingats till sex innan de fyllt 15 år.
- En tredjedel har utsatts för våld efter att de fyllt 15 år.
- Sex av tio kvinnor har blivit utsatta för sexuella trakasserier.
- En av tio har blivit våldtagen av en man hon inte har haft ett förhållande med.
- En av fyra kvinnor har haft en pojkvän som våldfört sig eller tvingat sig på henne.
- Åtta av tio som uppgett detta fick fysiska skador av händelsen.
- En av tio har blivit våldtagen av en pojkvän.
- Tre av fyra kvinnor som har bott ihop med en man blev utsatt för våld i relationen.
- En fjärdedel av kvinnorna som nu bor i ett förhållande har blivit utsatta för våld i detta.

Våld mot kvinnor med psykiska funktionsnedsättningar

Kvinnor med psykiska funktionsnedsättningar är en särskild riskgrupp när det gäller att utsättas för våld. De lever ofta mer isolerat än andra kvinnor, har generellt sämre ekonomi än kvinnor i stort och är ofta beroende av andra människor för att klara sin vardag. Våld och övergrepp förvärrar en redan utsatt situation. Samtidigt är det också viktigt att se att den psykiska funktionsnedsättningen kan vara en konsekvens av våld och övergrepp. Kvinnor behöver stöd att komma ur våldsamma relationer eller bearbeta våld och trauma som ligger längre tillbaka i tiden för att deras hälsa ska förbättras.

Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, RSMH, tog initiativ till en omfattningsundersökning bland kvinnor som uppsöker psykiatrin (Bengtsson-Tops 2004). 1 382 kvinnor som kom i kontakt med öppen eller sluten psykiatri i Skåne fick besvara frågor i en enkät.

Resultatet av denna studie visade på en hög våldsutsatthet.

- 70 procent uppgav att de någon gång i sitt liv hade blivit utsatta för psykiska, fysiska och/eller sexuella övergrepp och/eller ekonomiskt utnyttjande.
- 54 procent hade blivit utsatta som barn (före 16 års ålder) och 63 procent hade utsatts efter 16 års ålder.
- 31 procent hade utsatts under det senaste året.

Den vanligaste typen av förövare för kvinnor som utsatts i vuxen ålder var partner, 40 procent, därefter kom före detta partner, obekant, bekant och släkting. I fem procent av fallen var förövaren en vårdgivare.

70 procent av kvinnorna som utsatts för övergrepp före sin 16-årsdag och 68 procent av dem som utsatts efter sin 16-årsdag rapporterade nuvarande psykiska problem som konsekvenser av övergreppen. De kvinnor som utsatts hade sämre självbild än de som inte utsatts. Symtombilder som kopplades till våldet var ångest och oro, rädsla och relationsproblem. De hade också längre vårdtider än kvinnor som inte utsatts för våld. Trots detta var det få kvinnor som fått behandlingsinsatser som riktade in sig på våldet.

Våld och trauma som inte bearbetas kan få en mängd olika konsekvenser i kvinnors liv, bland annat i form av psykiska funktionsnedsättningar. Kvinnorna blir då oftast synliga genom och får behandling för symtomen. Våldet, antingen det ligger långt bak i tiden eller är en del av kvinnans nuvarande vardag, förblir osynligt och fortsätter att påverka kvinnans psykiska och fysiska hälsa.

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen

- ✘ Vad tänker vi på när vi hör ordet våld?
- ✘ Blir vi förvånade när vi ser siffrorna över våldsutsatthet bland våra brukare/klienter?
- ✘ Vad kan det bero på att våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning så länge har varit en dold grupp i samhället?
- ✘ Har vi god kunskap om våldserfarenheter bland kvinnorna vi arbetar med?
- ✘ Vilken typ av våld ser vi? Vilka typer av våld finns risk för att vi missar (ha i åtanke att våldet kan vara fysiskt, psykiskt, sexuellt, ekonomiskt eller handla om försummelse)? Varför är det så?
- ✘ Har vi kunskap om och uppmärksammar om vi har brukare/klienter som riskerar att drabbas av hedersrelaterat våld och förtyck?

- ✦ Vad innebär vårt ansvar att uppmärksamma våldsutsatthet hos våra brukare/klienter?
- ✦ Vad får det för konsekvenser för kvinnor vi möter om vi inte har kunskap om eller inte vågar se våld?

Att se

Våld i parrelationer – mönster och uttryck

Allt gick så fort när vi träffades. Efter bara ett par dagar var vi oskiljaktiga. Jag minns berusningen. Mats var allt jag hade drömt om, allt jag velat ha. Kärleken var av helt annat slag än jag tidigare upplevt. Det kändes så rätt att vara tillsammans med honom. Han spelade inte cool eller svårtåtkomlig på något sätt. Han bara öste ur sig kärleksförklaringar på ett sätt som jag aldrig varit med om förut. Det var så härligt att vara tillsammans med någon som så uppenbart tyckte att jag var fantastisk. Det kändes som om jag hittat min pusselbit.

Karin Nygårds i Alakoski (red) (2007) s. 178

Processer i en relation där våld förekommer

En relation där mannen utsätter kvinnan för våld har ofta som de flesta andra relationer börjat i förälskelse och kärlek (det finns naturligtvis här som annars undantag, till exempel om kvinnan gått in i relationen på grund av isolering och ensamhet eller om hon har blivit bortgift). Om mannen använt våld eller sagt kränkande saker till kvinnan i början av relationen hade hon i de flesta fall lämnat med en gång.

I stället sker en process i relationen som sträcker sig över olika lång tid och varierar i innehåll från relation till relation. Processen ser ofta liknande ut i samkönade relationer där en man utsätter en annan man eller en kvinna utsätter en annan kvinna, även om vi här skriver man och kvinna.

Det som är gemensamt för processen i de flesta relationer där mannen utsätter kvinnan för våld är att hennes livs- och handlingsutrymme gradvis krymper av mannen. Med livsutrymme menas här allt det som ingår i en individs liv; hennes relationer, hennes självkänsla, hennes åsikter, hennes fritidsintressen och så vidare. Kvinnor med någon form av funktionsnedsättning kan, bland annat på grund av fördomar hon fått möta och som konsekvens av sin funktionsnedsättning, redan ha ett mindre livsutrymme än kvinnor generellt. Ibland har integriteten rubbats sedan tidigare genom att många olika människor har tagit i deras kroppar eller bedömt dem på olika sätt. Processen kan därmed gå snabbare.

Minskningen av livsutrymmet börjar ofta med små förskjutningar som varken kvinnan eller hennes omgivning reagerar på. Det kan handla om svartsjuka som till en början kanske ses som ett tecken på kärlek eller med små kommentarer om hennes klädsel eller sätt att prata. När tiden går i relationen börjar svartsjukan utvecklas till kontroll och kommentarerna blir allt mer kritiska.

Kontroll och isolering

När mannen börjar kontrollera kvinnan uppfattas det ofta som omtanke eller hänsyn när han vill veta vem hon har pratat eller umgåtts med. Om han hänvisar till svartsjuka kan detta kännas smickrande till en början. Så småningom börjar kontrollen kännas kvävande, men då har hon ofta redan börjat normalisera situationen. Han ogillar att hon umgås med vänner eller familjemedlemmar. Särskilt illa tycker han om hennes kontakter med andra män. En kvinna med funktionsnedsättning har generellt redan från början sämre socialt kontaktnät, färre fritidsaktiviteter och så vidare, vilket kan göra det lättare att kontrollera och isolera henne.

En del av kvinnorna berättar att den person som de lever tillsammans med går ut själv på fester och andra sociala aktiviteter med förklaringen att det är för besvärligt att ha en ”sån som du med” eller ”du är för ful för att få följa med”.

Ur Finndahl, K. (2001)

Psykiskt våld

Det psykiska våldet kan börja med små kommentarer och pikar som hon i början kanske slår ifrån sig eller protesterar mot. Men kritiken och pikarna kommer oftare och oftare och de börjar så småningom sätta sig.

Det psykiska våldet blir allt grövre, till slut kan hon få höra att hon är så ful, korkad, oduglig, sjuk i huvudet eller värdelös att hon ska vara glad att någon alls vill ha henne. I och med att hon ofta har få sociala kontakter kvar finns inte heller andra att spegla sig mot. Han blir den referenspunkt som hon relaterar sina upplevelser och sin självbild till.

Han hade övertaget. Jag minns ett tillfälle, då hotade han att berätta för försäkringskassan att min sjukdom gjorde att jag inte kunde sköta barnen ordentligt. Han sa att han skulle se till så att jag aldrig mer skulle få se dem. Jag mådde väldigt dåligt och undrade om försäkringskassan skulle ifrågasätta mig och om jag skulle kunna förklara för dem att Göran hade fel.

Eva i Torgny, K. (2008) s. 14

Så småningom kan det psykiska våldet eskalera även till hot. Han kanske hotar med att göra illa eller döda henne och eventuella barn. Han kan också hota med att ta livet av sig själv.

Sexuellt våld

I relationer där det förekommer psykiskt och fysiskt våld förekommer ofta även sexuellt våld och sexuella kränkningar. När man blir utsatt för sexuellt våld av den man lever med och kanske älskar är det mycket svårt att se detta som övergrepp eller våld. Även det sexuella våldet blir ofta grövre med tiden, och handlar om allt från manipulationer och gradvisa kränkningar till våldtäkter.

Växling mellan våld och värme

Om mannen skulle vara enbart elak, kontrollerande och våldsutövande skulle antagligen de flesta kvinnor lämna tidigare. I stället växlar han oftast mellan att vara elak/aggressiv/våldsam med att vara omtänksam och kärleksfull. Hon vill gärna se hans fina sidor som hans sanna personlighet. I kontrast till våldet/elakheten upplevs dessutom hans goda sidor och de fina stunderna som ännu bättre än vad de annars skulle göra.

Våldet riktas ofta mot funktionsnedsättningen

Studier visar att våld mot kvinnor med funktionsnedsättningar ofta riktar sig mot själva funktionsnedsättningen. Har en kvinna svårt att gå kan våldet riktas mot benen, har hon svårt att se kan mannen flytta runt saker i lägenheten så att hon inte kan orientera sig. Kvinnor med smärtsjukdomar kan tvingas utföra rörelser som orsakar ytterligare smärta.

Kvinnan har mycket liten rörelseförmåga och behöver hjälpmedel och hjälp med många saker för att vardagstillvaron ska fungera. I badrummet använder kvinnan en lift. Mannen kunde i ilska och som bestraffning lämna kvinnan i liften och gå hemifrån. Vid andra tillfällen flyttade han bort telefonen så att hon inte kunde nå fram till telefonen och försvann sedan ut.

Ur Finndahl, K. (2001)

Även det psykiska våldet, förnedringen och den systematiska nedtryckningen påverkas, hon blir förlöjligad, hånad eller isolerad med hänvisning till funktionsnedsättningen.

Om jag går ifrån honom nu så vet jag inte om någon kommer att älska mig igen...

Ur filmen *Dubbelt Utsatt*, Grunden Media

Kvinnor är också med om att man eller familj säger eller antyder att de skäms så mycket över henne att de måste gömma undan henne eller inte vill ta med henne i sociala sammanhang.

Kvinnan får ansvar för våldet

Mannen skuldbelägger ofta kvinnan för våldet han utövar, det är på grund av hennes egenskaper deras relation ser ut som den gör och han påstår att det inte alls varit så här i tidigare relationer. Kvinnan kan även lägga ansvar på sig själv för våldet, ibland på grund av funktionsnedsättningen och för att hon är till besvär för mannen. På samma sätt kan närstående och anhöriga tycka att hon ska vara så glad att hon har en man som tar hand om henne att de blundar för vad som försiggår.

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen:

- ✘ Har vi någon gång i vårt arbete mött någon klient eller brukare som uppvisar tecken på att befinna sig i en relation där hon far illa? Hur har det yttrat sig?
- ✘ På vilka sätt kan kvinnor med funktionsnedsättning få sitt livsutrymme förminskat redan innan hon går in i relationen?
- ✘ Vad kan det få för konsekvenser för en person att leva i en relation där man blir utsatt för kränkningar och våld?
- ✘ Vilka ytterligare konsekvenser kan funktionsnedsättningen bidra till i relation till våldet?
- ✘ Varför är det så många som inte berättar för någon utomstående om vad man blir utsatt för?
- ✘ Vad kan vi göra för att underlätta för kvinnor att våga berätta?
- ✘ Vad kan man behöva för att få hjälp att ta sig ur en relation där man blir utsatt? Vad kan vi bidra med?

Se gärna filmerna *Ingen ser oss* (beställs genom www.amphi.se) som handlar om processen i en relation där våld förekommer eller *Dubbelt utsatt* (beställs genom www.dubbeltutsatt.se) om en kvinna med intellektuell funktionsnedsättning som utsätts för våld av sin man. Filmerna fungerar som bra diskussionsunderlag.

Signaler som kan vara tecken på våld

Det är så svårt att veta vad man ska göra för man skäms också så man kan inte säga något till sin mamma eller kontaktperson. Alla tjejer borde få hjälp. Folk i vården och så måste lära sig att se när något har hänt, för det är svårt att beskriva och säga själv. Tänk om de inte tror på mig när jag berättar.

Våldtagen kvinna med lindrig intellektuell funktionsnedsättning,
Utredningsinstitutet Handu (2007)

Det är viktigt att komma ihåg att många kvinnor gör allt för att ingenting ska synas utåt. Det finns många kvinnor som inte uppvisar tydliga tecken på våldsutsatthet. Det finns alltid en risk att fastna i föreställningar kring hur våldsutsatta kvinnor (eller våldsutövare) ”ska” vara eller bete sig, och då missa de som inte passar in i bilden. Samtidigt finns en mängd signaler som kan vara tecken på att någon är eller har varit utsatt för våld. Som personal har man ett särskilt ansvar att uppmärksamma signaler från kvinnor som har svårigheter att med ord kommunicera sin utsatthet, till exempel kvinnor med grava funktionsnedsättningar.

Samtliga exempel på signaler på våldsutsatthet i detta kapitel kommer från smågruppsdiskussioner med handläggare inom LSS och socialpsykiatri samt personal som arbetar på gruppboenden och dagliga verksamheter i Stockholms stad. Smågruppsdiskussionerna ägde rum under utbildningar kring våld mot kvinnor med funktionsnedsättning åren 2008 och 2009 i Stockholms Stad.

Exempel på signaler att hålla utkik efter generellt:

FÖRÄNDRING AV KVINNANS PERSONLIGHET eller beteenden (ökad oro, isolering, hon säger och gör saker hon inte brukar, undviker vissa situationer, personer och platser och så vidare).

HON TALAR NEDVÄRDERANDE OM SIG SJÄLV och sin förmåga, sitt utseende och så vidare.

HON BESKRIVER SIG SOM EN ”BELASTNING” för sin partner eller anhöriga.

KVINNAN HAR MÅNGA INSTÄLLDA MÖTEN, svårigheter att komma hemifrån eller att vara hemifrån för länge.

HON LÄMNAR OLOGISKA FÖRKLARINGAR, berättelser som inte hänger ihop.

KVINNANS MOBILTELEFON ringer hela tiden.

HON UNDVIKER INSYN eller avböjer stöd som innebär insyn.

KVINNANS PENGAR TAR SLUT hela tiden.

MANNEN ELLER NÅGON ANHÖRIG är alltid med vid möten med kvinnan.

KVINNAN VISAR RÄDSLOR eller osäkerhet i relation till mannen eller anhörig, hon hänvisar ofta till vad han eller hon tycker och tänker.

KVINNANS INTERAKTION MED MANNEN eller anhörig (personen talar över huvudet på henne, förekommer hennes svar, säger nedsättande saker, hon lämnar beslut till personen).

OVILJA ATT TALA OM RELATIONEN eller ett krampaktigt sätt att tala om hur bra relationen är.

KVINNAN BERÄTTAR OM "NÅGON ANNAN" som är våldsutsatt.

MÄRKLIGA REFERENSRAMAR eller mycket frågeställningar kring vad som är "okej" och "normalt" beteende i en relation.

HON ANTYDER MELLAN RADERNA att något inte står rätt till.

PLÖTSLIGA ELLER KRAFTIGA REAKTIONER vid till exempel beröring, synintryck, höga ljud, vissa lukter och så vidare.

UTAGERANDE BETEENDE, sexuellt eller på annat sätt.

FRUSTRATION, ilska.

LÅGT SJÄLVFÖRTROENDE, osäkerhet.

RÄDSLÅ, oro, ångest.

APATI.

INLÄRNINGSSVÅRIGHETER, koncentrationssvårigheter.

DEPRESSION.

PSYKOSOMATISKA SYMTOM som ont i magen, ont i huvudet, muskelspänningar, oro och sömnlöshet.

SJUKSKRIVNING och många sjukvårdsbesök, ofta med diffusa symtom.

ÄTSTÖRNINGAR.

SJÄLVSKADEBETEENDE.

ÖKAT ALKOHOL-, drog- eller medicineringsintag/missbruk.

KVINNAN MOTSÄTTER SIG fysisk kontakt.

HON VILL INTE TVÄTTA SIG alternativt tvättar sig överdrivet mycket.

KRÄKNINGSREFLEXER, svårigheter att svälja.

SJÄLVMORDSTANKAR, självmordsförsök.

KVINNAN FÖRLORAR FÄRDIGHETER eller får försämrade funktionsnivå.

FÖRSÄMRAD TALFÖRMÅGA, kommunikationsförmåga.

Ytterligare exempel på signaler att hålla utkik efter då vi arbetar i människors vardag, exempelvis i hemtjänst, som personlig assistent, som boendestödare med mera:

SÖNDRSLAGNA ELLER SÖNDERRIVNA tillhörigheter, till exempel fotoalbum där foton förstörts.

HÅL I DÖRRAR eller väggar.

BLÅMÄRKEN, RODNADER, klösmärken, svullnader och andra tecken på fysiskt våld.

MOTSÄTTER SIG FYSISK KONTAKT, skyggar vid duschning eller annan beröring.

RODNAD OCH ÖMHET runt könsorgan.

SEXUELLT ÖVERFÖRDA SJUKDOMAR eller oönskad graviditet.

PROBLEM MED INTIMHYGIEN eller hygien överhuvudtaget.

INKONTINENS, kissar i sängen, andra tecken på att hon kan ha "stängt av" sin kropp.

BETEENDEFÖRÄNDRINGAR I VARDAGEN, frångående av rutiner, isolering och så vidare.

REAKTIONER PÅ FILMER, böcker, tv-program med mera.

OVILJA MOT VISSA SAKER, till exempel åka färdtjänst, gå till jobbet, delta i sociala aktiviteter på gruppboenden och så vidare.

HON ANVÄNDER TILL EXEMPEL BOENDESTÖD som ett "skydd", vill inte gå ut själv.

INTERAKTIONEN MELLAN MANNEN OCH KVINNAN i hemmet, exempelvis kroppsspråk som förändras när båda befinner sig i rummet.

Alla dessa signaler kan, men behöver inte, handla om våld. Genom att ha kunskap om våld och genom att se utsatthet för våld som en möjlig förklaring ökar förutsättningarna för att vi ska kunna fånga upp fler våldsutsatta kvinnor.

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen:

- ✘ Känner vi igen några av signalerna i kapitlet från brukare/klienter som vi har arbetat med? Har vi misstänkt våld? Hur har vi agerat?
- ✘ Vilka ytterligare signaler kan vi komma på som kan vara tecken på våld och övergrepp bland kvinnorna vi möter?
- ✘ Vilka olika typer av signaler kan det handla om beroende på om våldet skett helt nyligen eller om det ligger långt tillbaka i tiden?
- ✘ Finns det något som gör att vi drar oss för att se våld och övergrepp som en potentiell förklaring till signalerna vi ser? Vad kan det bero på?
- ✘ Vad behöver vi för att bli bättre på att uppmärksamma signaler på våld eller övergrepp?
- ✘ Finns det kvinnor som vi löper extra stor risk att missa? Varför? Vad behöver vi göra för att bli bättre på att fånga upp alla kvinnor, oberoende av till exempel ålder, sexuell läggning, etnisk tillhörighet, social klass och så vidare?

Att se – men ändå inte

Våld på gruppboenden och i dagliga verksamheter

Flera undersökningar, bland annat Astrid Kubis på sociologiska institutionen vid Uppsala universitet, har visat att gruppboendestäder och dagcenter för personer med intellektuella funktionsnedsättningar kan bli ”rättsfria zoner”. Olagliga handlingar, där både gärningsmannen och den som utsätts har en intellektuell funktionsnedsättning, anmäls inte till polisen. Kännedom om övergreppen stannar inom LSS-verksamheten. På detta sätt saknar de som utsätts möjlighet att få upprättelse, skadestånd eller brottsskadeersättning. Vissa får även stå ut med att inte åtgärder vidtas vilket gör att de utsätts för nya övergrepp.

De faktorer som gör att rättsfria zoner upprätthålls är bland annat att

- Möjliga brott inte identifieras som brott av LSS-personal.
- Gärningsmannen anses vara oskyldig på grund av intellektuell eller psykisk funktionsnedsättning.

- Gärningsmannen är omtyckt av personal och därför ses övergreppen som rätt så harmlösa.
- Incidenterna tolkas som olyckliga, men förväntade, delar av den relation omsorgstagarna antas ha med varandra.
- Ambitionen att även ”obekväma” personer har rätt till sin bostad gör att man inte gärna flyttar på gärningsmän.
- Övergrepp mot personal anses ofta som ett större problem än övergrepp omsorgstagare emellan.

När en kollega går över gränsen

Ytterligare en typ av våld som många blundar för är det våld och de övergrepp som begås av kollegor. Det finns tydliga övergrepp som fysiskt våld eller sexuella kränkningar, men det finns också våld som ligger i ”gråzonen” och som inte alltid är juridiskt åtalbart men ändå upplevs som oerhört kränkande för den som utsätts. Det kan handla om psykiska kränkningar, att skämta på någons bekostnad, att prata över huvudet på någon, att använda bestraffningar i uppfostrande syfte och så vidare. Det kan också handla om försummelse, att inte tillhandahålla den hjälp någon har rätt till och behöver.

Kollegial lojalitet, att inte vilja vara en ”skvallerbytta”, rädsla för att ha fel eller för att bli illa omtyckt är vanliga orsaker till att inte rapportera när man tycker att en kollega går över gränsen för vad som är acceptabelt beteende gentemot klienter eller brukare.

I tidningen *Intras* nummer *Övergrepp och missförhållanden* (2007) finns fler exempel på och diskussionsfrågor kring kränkningar och övergrepp brukare–brukare eller personal–klient/brukare.

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen:

- ✘ Vilka gråzoner finns på vår arbetsplats? Var och när finns störst risk att övergrepp sker?
- ✘ Har vi varit med om våld mellan brukare eller klienter som vi har blundat för eller förminskat? Vad beror det på? Vad behöver vi göra för att det inte ska ske igen?
- ✘ Har jag varit med om att jag inte har vågat agera när en kollega gått över gränsen mot/bidragit till försummelse mot någon brukare eller klient? Hur skulle jag vilja agera nästa gång?
- ✘ Har jag någon gång varit med om att våga agera när en kollega gått över gränsen mot/bidragit till försummelse mot någon klient? Vad hände?
- ✘ Respekten för individens integritet och självbestämmande ska genomsyra arbetet med stöd och service. Vilka svårigheter finns i en avvägning mellan den principen och att skydda någon mot våld eller övergrepp?
- ✘ Kan respekten för individens integritet och självbestämmande vara något att gömma sig bakom för att overse med att någon inte får det stöd eller den hjälp de behöver?

Att fråga

Våga fråga!

Jag tycker att folk borde fråga mer. Bara för att man inte tar upp det själv betyder det inte att man inte vill prata om det. Det kanske inte räcker att man frågar en gång. Man kanske måste fråga fem gånger, men egentligen vill man inget hellre än att prata om det. Man vill ju inte vara jobbig och så, men frågar någon många gånger så vet man ju att de verkligen menar det. Och säg inte: ”Du får säga till om du vill prata om det.” För man säger inte till. Jag har aldrig gjort det, även om jag har velat.

”Carro” i Grände (2007) s. 77

Flera studier på området visar på samma sak; om man inte ställer frågor om våld berättar kvinnor inte. Man måste fråga för att få veta.

Studier visar också att man inte behöver vara rädd för att fråga om våld utifrån att kvinnor skulle ta illa upp över detta. Kvinnor tycker oftast att det är bra att man frågar, oberoende av om de har våldserfarenheter eller inte.

Det viktigaste är inte att man frågar på precis rätt sätt utan att man frågar överhuvudtaget och är beredd att ta emot svaret. Ofta krävs det att man frågar flera gånger för att kvinnan ska våga berätta.

Att tänka på när man frågar

Det är viktigt att utgå från vilken person man har framför sig, man kan behöva formulera sig olika beroende på kommunikationsförmåga, ålder, kultur, men också utifrån vilka formuleringar man själv känner sig bekväm med.

Undvik starka ord som ”misshandel” eller ”våldtäkt” när du frågar eftersom många kvinnor har svårt att relatera till dessa ord. Många kvinnor är inte medvetna om att det som de har varit med om är övergrepp och otillåtna handlingar. Det kan därför vara viktigt att fokusera på hennes upplevelse när man frågar, till exempel om hon har varit med om något obehagligt eller om någon har gjort något mot henne som hon inte har velat vara med om.

Vänta gärna tills relationen och situationen känns trygg, men låt inte detta bli ett skäl att avvakta tills frågan inte behöver eller inte kan ställas. Även om det är bra att öppna för samtal om våld genom mer allmänna samtal om relationer eller om hennes relation är det viktigt att man så småningom vågar fråga mer raka, tydliga frågor. Detta gäller särskilt då man uppfattar signaler som skulle kunna vara tecken på våld.

Innan man vet vem förövaren är bör man undvika könsspecifika ord och i stället använda ord som ”partner” eller ”person” eller ”någon”, för att inte missa kvinnor som utsatts av andra kvinnor exempelvis i samkönade relationer, i så kallad hederskontext, av anhöriga, personal eller på annat sätt.

Hur frågar man?

Det kan kännas extra svårt att ställa frågor om våld om det saknas tydliga tecken på att någon är utsatt. Fler och fler myndigheter och organisationer har börjat arbeta med screening, det vill säga man frågar samtliga kvinnor om erfarenheter av våld. De flesta, både kvinnor och personal, brukar ha goda erfarenheter av detta, även om många i personalen har upplevt det som svårt i början.

I verksamheter där det är möjligt att prata mer allmänt om relationer kan man ta upp svartsjuka, kränkningar och våld på ett naturligt sätt. Att som personal öppna för att relationer kan innehålla våld och att utsatthet för våld är vanligt underlättar för kvinnor att berätta. Det gör det också lättare för personalen att senare ställa mer direkta frågor.

Om en kvinna har sexuella kontakter som man misstänker att hon far illa av är det också bäst att öppna upp samtal kring sexualitet och relationer mer allmänt, för att sedan följa upp och utforska vidare. Samtal kring sexualitet får inte upplevas som moraliserande men ska samtidigt öppna upp för möjligheten att prata om sex som är kränkande eller självdestruktivt. Fokusera då på vad som görs mot henne och på hennes upplevelse, inte på hennes agerande.

Om vi befinner oss i en yrkesroll där samtal om relationer inte kan ske lika naturligt eller där tiden begränsar oss är en möjlig ingång:

– Jag vet inte om det gäller dig men många av dem jag träffar har erfarenhet av våld och kränkningar. Därför har jag rutinmässigt börjat fråga alla om detta. Har du någon gång blivit utsatt för våld eller kränkningar av någon i din närhet?

Att fråga när man ser signaler som tyder på att någon är eller har varit utsatt

Ett sätt är att utgå från de signaler man uppfattat, berätta vad man har lagt märke till och nysta vidare utifrån detta, exempelvis:

- Jag har märkt att du ofta har bråttom hem eller har svårt att komma hit. Är det så att din partner inte vill att du ska vara hemifrån eller försöker kontrollera ditt liv på något sätt? Är din partner svartsjuk?
- Du berättar att du ofta har magsmärtor/ont i huvudet/svårt att sova. Det kanske inte gäller för dig men min erfarenhet är att många som har varit med om

något svårt som våld eller övergrepp eller som befinner sig i en svår livssituation kan få de symtomen. Hur är det för dig?

- Jag har märkt att du ofta har ekonomiska problem. Hur är det, har du själv kontroll över dina pengar eller är det någon annan som kontrollerar eller använder sig av dina pengar?
- Jag har märkt att du tycker att det är jobbigt med beröring/skadar dig själv/ofta berättar om sexuella situationer som du tycker känns jobbiga. Ibland kan det handla om att man har varit med om att någon har tagit på ens kropp/gjort något sexuellt mot en som man inte har velat vara med om. Har det någon gång hänt dig?
- Hur har du det hemma/i din relation? Du verkar orolig över din relation/över din partner. Hur är det när ni är oense eller bråkar, vad händer då? Händer det att du blir rädd för din partner?
- Du vill inte längre åka med färdtjänst. Vad beror det på? Är det något obehagligt som har hänt i samband med någon resa?

Att fråga när kvinnan har kommunikationssvårigheter

En del kvinnor har svårare att kommunicera sin utsatthet och att förstå frågor om våld. Detta kan till exempel gälla kvinnor med olika typer av intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Det är då viktigt att anpassa frågorna så att de blir begripliga för den man talar med.

Förslag på sätt att fråga och prata med personer med intellektuell funktionsnedsättning om våld:

- Utgå från lättlästa böcker och filmer för att prata kring sex och relationer.
- Prata kring referensramar kring relationer, vad är okej, vad är inte okej?
- Prata om sexualitet kopplat till känslor, hur känns det när något känns bra, hur känns det när något känns dåligt?
- Bjuda på sig själv, rollspel, dockor, bilder, rita och måla, alternativa metoder till ”pratet”.
- ”Är han snäll? Hur är han när han inte är snäll?”
- Ta det vid olika tillfällen, i lugn och ro, återkom till berättelsen.
- Prata kring normer kring vad som är ”normalt”.

- Många har varit med om att andra, anhöriga eller personal, hanterat deras kroppar på olika sätt. Prata om detta, de flytande gränserna, om integritet.
- ”Din kropp är din kropp. Är det någon som har gjort något med din kropp som du inte vill/som inte känns bra?”
- Visa med eget beteende var gränserna går, till exempel när vi hjälper till i duschen. ”Är det okej att jag ... tvättar dig på ryggen?” Vi visar själva var gränserna går och att de har rätt att förvänta sig respekt.
- Koppla frågan till de signaler man uppfattat, det man ser och det man får höra.
- Berätta om våld generellt på ett lättbegripligt sätt.
- Tänk på att inte alla är heterosexuella.

Förslagen kommer från smågruppsdiskussioner med personal på gruppboenden och dagliga verksamheter i Stockholms stad. Smågruppsdiskussionerna ägde rum under utbildningar kring våld mot kvinnor med funktionsnedsättning åren 2008 och 2009 i Stockholms stad.

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen:

- ✘ Frågar vi om erfarenheter av våld?
- ✘ Om inte, varför? Vad behöver vi för att bli bättre på att fråga?
- ✘ Om vi har erfarenhet av att fråga kring våld, hur har vi upplevt detta? Hur har kvinnan reagerat?
- ✘ Borde vi ställa frågan till alla? Vilka för- respektive nackdelar finns med det? Ska vi testa?
- ✘ Hur kan man ställa frågor om erfarenheter av fysiskt, psykiskt, sexuellt och ekonomiskt våld eller försummelse? Vilka sätt skulle kännas bekväma för oss? Vilka skulle passa våra klienter/brukare? Vilka sätt har vi provat?
- ✘ Hur känns exempelfrågorna i detta kapitel, skulle de kunna fungera för de klienter eller brukare som vi arbetar med? Skulle vi behöva omformulera eller fråga på något annat sätt för att nå just vår målgrupp?

- ✘ Finns det andra sätt att fråga kvinnor som har svårt att förstå eller att kommunicera med ord?
- ✘ Vilka rutiner har vi för att identifiera barn som upplever våld i hemmet? Frågar vi våldsutsatta kvinnor om de har barn? Hur följer vi upp barnens situation?
- ✘ Finns det strukturella skäl (till exempel tid, arbetsrutiner, säkerhetstänkande, språksvårigheter) till att vi inte fångar upp våld eller att vi får svårt att hantera ärenden som berör våld i nära relationer? Vad behöver vi, vad kan vi förändra?
- ✘ För handläggare: Finns det utredningsrutiner i vår kommun som innehåller frågor om våld? Använder vi oss av dessa? Om ja, hur har de fungerat? Om inte, varför? Vad behöver vi för att kunna använda oss av dem? Vad kan vi själva förändra?

Att ta emot svaret

När man berättar om en våldtäkt vill man inte förklara sig eller bli ifrågasatt. Man vill inte heller ta emot fördomar eller värderingar. Jag vill inte behöva ta emot och bära den andres känslor om det som faktiskt hände mig. Jag vill bli accepterad och respekterad och lyssnad på.

”Emelie” i Grände (2007) s. 83

Alla som arbetar med människor, oberoende om det är inom sjukvård, inom äldreomsorg, i kyrkan, i socialtjänst eller i psykiatri, kan ställa frågor om våld och alla kan ge en kvinna det hon behöver då hon vågar börja berätta. Det innebär inte att alla kan eller bör hjälpa kvinnan praktiskt eller med att bearbeta våldet. Ofta räcker det att fråga, lyssna, ta henne och våldet på allvar och lotsa henne till vidare hjälp. I de flesta fall är det vår egen rädsla som sätter käppar i hjulet.

Ett bra bemötande kan vara avgörande

En kvinna som börjar berätta om våld befinner sig ofta i ett känslomässigt och praktiskt kaos. Dessutom kan hon som konsekvens av våldet ha låg självkänsla, svårt att lita på andra människor och vara rädd att inte bli trodd om hon berättar. Ett bra bemötande kan vara avgörande för att en kvinna ska kunna berätta om våldet. Det är viktigt att lyssna, ta emot och stanna kvar i kvinnans berättelse.

Några allmänna hållpunkter som är bra att tänka på är:

- Var tydlig med att du tror på henne och att du tar våldet på allvar.
- Var tydlig med att hon inte bär något ansvar för det våld hon har utsatts för, hela ansvaret vilar på den som har utsatt henne för våldet.
- Berätta att det hon har varit med om är ett brott och att hon har möjlighet att göra en polisanmälan. Berätta att hon kommer att få stöd under vägen.
- Ifrågasätt inte hennes berättelse eller hennes handlande.
- Fråga inte varför hon inte lämnat mannen, varför hon drack så mycket eller andra frågor som kan upplevas skuldbeläggande.

- Ha våldet i fokus. Hon har kanske problem med andra delar i sin tillvaro, men just nu är det våldet som hon behöver stöd och hjälp med.
- Tänk på att kvinnor ofta underdriver sina våldserfarenheter, det du får veta först är ofta bara toppen på ett isberg. Våga ställ följdfrågor och återkom till våldet vid flera samtalstillfällen.
- Våld och övergrepp är ofta traumatiserande. Det innebär att man inte alltid klarar av att berätta eller ens minnas allt som hänt. Det innebär också att man kan verka förvirrad eller osammanhängande när man berättar.
- Tänk på att kvinnan kan vara starkt känslomässigt bunden till eller på olika sätt beroende av förövaren. Börja inte prata illa om honom även om det är viktigt att vara tydlig med att det han gjort är fel och allvarligt. På samma sätt måste hon få prata om hans goda sidor utan att bli motsagd.
- Om du är orolig för hennes säkerhet, berätta det för henne.
- Låt henne avgöra hur hon vill gå vidare, men ge henne hopp om förändring och information om vilken hjälp som finns att tillgå.
- Om du inte vet det, ta reda på om hon har barn och hur deras situation ser ut. Barn som lever i hem där våld förekommer är också brottsoffer, även om de själva inte utsätts fysiskt. De har också rätt till trygghet och hjälp.
- Våga finnas där och lyssna på det hon har att berätta. Du har fått ett förtroende och även om hon behöver annan hjälp är du kanske den första hon testar att berätta för. Att du vågar låta hennes berättelse finnas kan vara avgörande!

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen:

- ✘ ”Jag vill bli accepterad, respekterad och lyssnad på” säger Emelie i citatet ovan. Hur ska vi i praktiken förhålla oss för att förmedla detta till kvinnor som berättar om våldserfarenheter?
- ✘ Många kvinnor som berättar om våld befinner sig i en kris. Vad innebär det att befinna sig i kris? Vad kan känneteckna en person i kris? Vad behöver man när man befinner sig i kris?
- ✘ Hur ska man som personal förhålla sig om en kvinna börjar berätta om utsatthet till exempel under en psykos eller med uppgifter som verkar otroliga eller inte hänger ihop? Vilka för- respektive nackdelar har olika förhållnings-sätt?

- ✘ Vilka tror ni är de vanligaste misstagen man kan göra när en kvinna börjar berätta om våldserfarenheter? Hur ska man undvika dessa?
- ✘ Hur tror du att du själv skulle reagera om någon kvinna du möter i ditt arbete börjar berätta om till exempel en våldtäkt hon har varit med om? Vad behöver du för att kunna möta henne på ett sätt som fungerar bra för er båda?

Att agera

Vad behöver en kvinna som har utsatts för våld?

Vad en kvinna praktiskt behöver hjälp med varierar. Det beror på hur hennes situation ser ut, vem som har utsatt henne, hur riskfylld hennes situation är och när våldet har skett. Det vanligaste är inte att man möter kvinnor i en akut våldssituation utan att våldserfarenheterna ligger längre tillbaka i tiden men ändå får konsekvenser i kvinnors tillvaro. Man ska inte underskatta den inverkan man själv kan ha genom att förmedla: *Jag lyssnar, jag tror på dig, det var inte ditt fel.*

Men många kvinnor behöver även vidare stöd och hjälp. I detta kapitel beskrivs några allmänt hållna punkter som är bra för alla att känna till. Om man arbetar som handläggare kan en mängd andra punkter tillkomma som rör utredning, ekonomi, bostad, barn och så vidare.

Tålmod och tid är viktiga faktorer när man ska ge stöd åt våldsutsatta kvinnor. Ofta krävs det att kvinnan får stöd att vända och vrida på sin situation och det som har hänt under lång tid innan hon känner sig redo att vidta åtgärder eller att söka hjälp.

Att söka kunskap där kunskap finns

Alla kan inte vara experter på allt, även om alla som arbetar med människor bör ha en grundläggande kunskap om våld. Alla kan inte heller vara ständigt uppdaterade kring vilka verksamheter som arbetar med våldsutsatta kvinnor och barn eller med våldsutövande män i kommunen eller länet. Däremot kan alla ha kunskap om var eller till vem man kan vända sig, dels för rådgivning kring ett konkret ärende eller för information om vilka verksamheter som finns att tillgå.

Många kommuner och stadsdelar har *kvinnofridssamordnare* eller *kvinnofridsteam* som på deltid eller heltid arbetar enbart med denna fråga. Detta är personer som dels ska ha kunskap om problematiken i sig men som ofta även har god kännedom om vart man kan hänvisa våldsutsatta kvinnor och barn för till exempel samtal, juridisk rådgivning eller skyddat boende. Ofta kan de också ge råd kring och hänvisa vidare vad gäller specifik kompetens och skydd till kvinnor med särskilda behov, till exempel kvinnor med funktionsnedsättning eller missbruksproblematik.

Kvinnofridssamordnare eller kvinnofridsteam kan man hitta via kommunens hemsida.

Dessutom har många kommuner en *kvinn- och tjejjour* som ofta har god kunskap om våld. De kan hjälpa till genom rådgivning till yrkesverksamma och skydd och stöd till den utsatta kvinnan.

Information om jourerna och kontaktuppgifter till närmaste kvinno- eller tjejjour hittar du genom:

www.roks.se Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige

www.kvinnojour.com Sveriges Kvinnojourers Riksförbund

www.tjejjouren.se

Nationellt centrum för kvinnofrid i Uppsala driver en nationell jourtelefon, *Kvinnofridslinjen*. Dit kan man ringa både som utsatt kvinna eller anhörig och när man som personal behöver råd kring ett ärende. De har också kunskap om vilka olika verksamheter som finns i din närhet. Kvinnofridslinjen når du genom:

www.kvinnofridslinjen.se

eller telefonnummer 020-50 50 50.

Längst bak i den här skriften hittar du kontaktuppgifter till fler verksamheter som har kunskap kring eller arbetar med våldsutsatta kvinnor.

Rutiner för arbetsplatsen

Det är viktigt att verksamheter även har konkreta rutiner för att fånga upp våldsutsatta kvinnor och deras barn och agera vid misstanke om våld. Många kommuner har kommunala handlingsplaner för kvinnofridsfrågor att förankra dessa rutiner i.

Rutiner bör vara skriftliga och levande dokument som utvärderas och omarbetas regelbundet. Kunskap om rutinerna ska även förmedlas till alla nyanställda i verksamheten.

Rutiner bör bland annat ge kunskap om:

- Hur man kan ställa frågor kring våld.
- Vilket förhållningssätt man bör ha i sitt arbete.
- Vad man kan ge för information och stöd till kvinnan.
- Vilka befogenheter man har som anställd – lagstadgat ansvar samt vad man får och inte får göra.
- Riktlinjer för riskbedömning.

- Rutiner för dokumentation och uppföljning.
- Vad sekretesslagen innebär då man hanterar vuxna personers utsatthet.
- Vad anmälningsskyldigheten innebär då man misstänker att barn far illa.
- Vilka resurser som finns i kommunen eller länet dit man som anställd kan vända sig för rådgivning eller för hänvisning till våldsutsatta kvinnor.
- Riktlinjer för intern och extern samverkan.

När en kvinna nyligen har blivit utsatt

Polisanmälan

När man har utsatts för våld eller övergrepp bör man så snart som möjligt göra en polisanmälan. En kvinna med funktionsnedsättning kan vara i behov av extra stöd och hjälp både för att våga och kunna göra en anmälan och under själva rättsprocessen. Fråga henne om vad hon är orolig för och vilket stöd hon behöver. Rådgör med polis och åklagare om vilka möjligheter som finns för att underlätta för henne att kunna berätta sin historia på ett så bra sätt som möjligt och vilka möjligheter till extra stöd som finns under rättsprocessen. Hon kan också, beroende på funktionsnedsättning, vara i extra stort behov av tydlig och anpassad information.

Anledningar till att polisanmäla kan vara:

- att få upprättelse
- att få hjälp att lägga skulden där den hör hemma i stället för på sig själv
- att få skydd mot nya övergrepp
- att få rätt till ekonomisk ersättning
- att skydda eventuella barn mot nya övergrepp.

Polisanmälan kan göras på flera olika sätt:

- Genom att besöka valfri polisstation.
- Via telefonnummer 112 om brottet pågår/nyss har skett, annars via telefonnummer 114 14 till polisen.
- Via internet på polisens webbplats www.polisen.se
- Genom att polisen tar upp anmälan direkt på brottsplatsen.

Det är att rekommendera att man gör polisanmälan genom besök. Det är bra att ringa innan och boka en tid då man ska göra en anmälan på polisstationen. Då slipper man komma in och berätta i en lucka vad det är man vill anmäla och sedan riskera att få vänta. Om man ringer först finns det också möjlighet för polisen att låta en polis med särskilda kunskaper om våld mot kvinnor ta upp anmälan.

Om man har utsatts för vålds- eller sexualbrott har man oftast rätt till ett eget juridiskt biträde, ett så kallat *målsägandebiträde*. Målsägandebiträdet skall ta till vara kvinnans intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till henne under både förundersökning och rättegång. Man kan begära målsägandebiträde till exempel i samband med anmälan eller förhör hos polisen. Målsägandebiträdet kostar ingenting för kvinnan.

Mer information:

Mer information om rättsprocessen, skadestånd, brottsskadeersättning med mera finns hos www.brottsoffermyndigheten.se samt på www.polisen.se

Mer och lättillgänglig information och filmer om hur det går till vid en rättegång finns på www.rattegangsskolan.se

Skador

Har kvinnan nyligen blivit misshandlad eller utsatt för sexuellt våld behöver hon kanske få vård och dokumentera sina skador. Berätta att det inte innebär att hon måste göra en polisanmälan. Fråga också om barnen blivit utsatta för eller har bevittnat våld. Även de kan behöva undersökas och få vård, stöd och dokumentation av eventuella skador.

Kvinnan måste inte berätta att hon har blivit utsatt för våld eller övergrepp, även om det är bra att göra det för att få bästa möjliga hjälp och för att bevis ska kunna samlas in och dokumenteras. Att göra en undersökning är frivilligt, det är kvinnan själv som bestämmer om hon vill genomgå undersökning och om hon vill ta de prover som föreslås.

Vill hon inte uppsöka sjukvård kan du som möter henne fråga om du får fotografera blåmärken och skriva ner hur de uppkom. Fråga om sexuellt våld och prata om dokumentation men också om möjligheten att långt efter att övergreppet skett göra en undersökning om hon är orolig för att hon fått skador eller att hon blivit smittad av en könssjukdom.

Skydd

Ta reda på om kvinnan behöver skydd. Om du känner dig osäker, resonera med någon som har kunskap på området (se ovan). Tänk på att hon kan behöva skydd även om mannen (ännu) inte har utsatt henne för fysiskt våld och på att mannen kan vara hotfull utan att ha uttalat direkta hot. Fråga om hon är rädd för mannen och om vad hon tror att han skulle kunna göra. En del kvinnor känner sig av olika anledningar inte rädda, trots att de utsätts för grovt våld, resonera då kring rätten att slippa utsättas för våld.

Skydd innebär ofta att kvinnan och barnen behöver komma ifrån hemmet, till exempel till en kvinnojour eller ett kommunalt kriscentrum. Ta reda på om kvinnan kan vända sig direkt till boendet eller om hon först ska kontakta socialtjänsten. Om kvinnan har en fysisk eller psykisk funktionsnedsättning, har blivit utsatt av en annan kvinna eller har ett aktivt missbruk kan särskild hänsyn behövas tas till detta. Att det finns färre alternativ för dessa kvinnor får inte innebära att deras behov av skydd glöms eller ignoreras. Resonera med någon som har kunskap om olika alternativ (se ovan) kring kvinnans möjligheter.

Det finns även andra möjligheter till skydd som besöksförbud, skyddad adress, larmpaket och kvarskrivning. Information kring detta finns hos polis och skattemyndighet.

Skydd kan också handla om att kvinnan ska kunna känna sig trygg för att slippa träffa förövaren igen, föreslå aldrig samtal där båda är närvarande.

Stöd och samtal

Det är bra om kvinnan så snart som möjligt får möjlighet att börja bearbeta våldet som hon har utsatts för. Det är vanligt att kvinnan befinner sig i kris, får skuld-känslor, känner sig ensam och ifrågasätter om hon hanterat saker rätt. Det är då viktigt att det finns stöd för kvinnan, någon hon kan resonera med och få sina tankar och känslor bekräftade. Se kontaktuppgifter längst bak.

Dokumentation

Dokumentera alla tecken på våld och skriv ner de berättelser du får höra, även om kvinnan just nu inte vill göra en anmälan. Om kvinnan senare vill polisanmäla kan du vittna om skador du sett, hur kvinnan mått och vad hon berättat för dig. Om du arbetar som handläggare, tänk på att alltid upprätta separata akter för mannen och kvinnan.

Tolk

I alla kontakter med myndigheter har kvinnan rätt till tolk eller teckentolk. Låt inte vänner eller närstående tolka och se till att kvinnan inte har någon privat koppling även då det är en professionell tolk eller teckentolk. En kvinnlig tolk kan ibland vara att föredra för kvinnor som ska berätta, särskilt om sexuellt våld.

Barn

Barn som lever i hem där våld förekommer behöver få trygghet och hjälp att bearbeta detta. Forskning visar att barn som bevittnar våld i hemmet lider lika stor skada som barn som själva utsätts fysiskt eller sexuellt. En utredning ska alltid göras av socialnämnden om barnens situation och hjälpbehov.

Om våldet ligger längre tillbaka i tiden

Den som blir utsatt för våld och övergrepp vill ofta försöka gå vidare och glömma det som hänt. Våldet kan påverka henne många år senare psykiskt i form av ångest och depression, traumareaktioner som flashbacks, mardrömmar, koncentrations- och sömnsvårigheter med mera. Det påverkar också hennes liv praktiskt om hon fortfarande gömmer sig för mannen, har fått sin ekonomi förstörd eller har fått fysiska men. Det kan vara en bakomliggande orsak till missbruk och psykisk ohälsa. Att våldet ligger långt tillbaka i tiden betyder inte att det är för sent att bearbeta det som hänt. Hjälp kvinnan hitta en verksamhet där hon får hjälp att bearbeta våldet, enskilt eller i samtalsgrupper för våldsutsatta kvinnor. Se kontaktuppgifter längst bak.

Gjorde man ingen polisanmälan tiden efter brottet finns det inget som hindrar att man gör det senare. Preskriptionstiden börjar räknas från den dag då brottet har begåtts.

Exempel på preskriptionstider:

Misshandel fem år, ringa misshandel två år, grov misshandel tio år.

Grov kvinnofridskränkning tio år.

Olaga hot tio år.

Våldtäkt och sexuellt tvång tio år, grov våldtäkt femton år.

När det gäller de flesta sexualbrott mot barn börjar preskriptionstiden räknas först från den dag då barnet fyller 18 år.

Sekretess och polisanmälan

Socialtjänsten och hälso- och sjukvården lyder under sekretesslagstiftningen. All personal har tystnadsplikt. Det är den enskilde, i det här fallet kvinnan, som ger sitt tillstånd om sekretessen får brytas. Det gäller då för personal att motivera kvinnan att själv anmäla brottet hon har utsatts för. Det är viktigt att kvinnan känner sig trygg och att hon informeras om vilket stöd hon kan få under den rättsliga processen.

Sekretessen kan brytas i vissa fall

Om brottet är av den graden att påföljden är minst ett års fängelse i straffskalan kan personal göra polisanmälan utan att bryta mot *Offentlighets- och sekretesslagen* (OSL). Detsamma gäller försök till brott då påföljden är minst två års fängelse i straffskalan. Sekretess får även brytas när det gäller vissa brott mot barn under 18 år som brott mot liv och hälsa, mot frihet eller frid, vid sexualbrott och könsstympling. Dessutom kan sekretessen brytas i en nödsituation för att avvärja fara för liv, hälsa eller värdefull egendom.

Exempel på straffpåföljder:

Misshandel: fängelse i högst två år.

Ringa misshandel: böter till fängelse i högst två år.

Grov misshandel: fängelse i lägst ett och högst tio år.

Grov kvinnofridskränkning: fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Våldtäkt: fängelse i lägst två och högst sex år.

Läs lagtexter i fulltext på www.lagrummet.se

Skyldigheten att anmäla allvarliga missförhållanden

I detta avsnitt beskrivs skyldigheten för var och en som ger insatser enligt SoL eller LSS att anmäla allvarliga missförhållanden i samband med insatser till personer med funktionsnedsättning som man uppmärksammar eller får kännedom om.

Denna skyldighet brukar allmänt benämnas Lex Sarah. Om en kvinna med funktionsnedsättning utsätts för våld i samband med att hon får insatser enligt någon av dessa lagar kan detta utgöra grund för en Lex Sarah-anmälan.

14 kap. 2 § Sol

Var och en som är verksam inom omsorger om äldre och funktionshindrade skall vaka över att dessa får god omvårdnad och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande i omsorgen om någon enskild skall genast anmäla detta till socialnämnden. Om inte missförhållandet utan dröjsmål upphävs, skall nämnden anmäla förhållandet till tillsynsmyndigheten. Anmälningsskyldigheten gäller också den som handlägger ärenden enligt denna lag.

Första stycket gäller även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Anmälan ska göras till den som är ansvarig för verksamheten. Den ansvarige är skyldig att utan dröjsmål avhjälpa missförhållandet eller anmäla detta till tillsynsmyndigheten.

24 a § LSS

Var och en som fullgör uppgifter enligt denna lag skall vaka över att de personer som får insatser enligt lagen får gott stöd och god service och lever under trygga förhållanden. Den som uppmärksammar eller får kännedom om ett allvarligt missförhållande som rör en enskild som får insats under denna lag skall genast anmäla detta till den eller de nämnder som avses i 22 §. Om inte missförhållandet avhjälps utan dröjsmål, skall nämnden anmäla missförhållandet till tillsynsmyndigheten. Anmälningsskyldigheten gäller också den som handlägger ärenden enligt denna lag eller lagen (1993:389) om assistansersättning.

Första stycket gäller även inom motsvarande yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet. Anmälan ska göras till den som är ansvarig för verksamheten. Den ansvarige är skyldig att utan dröjsmål avhjälpa missförhållandet eller anmäla detta till tillsynsmyndigheten.

Uppgiften att vaka över innebär bland annat att alla som fullgör uppgifter enligt SoL eller LSS har skyldighet att göra iakttagelser, att rapportera iakttagelser om fel och brister och att ta om hand och åtgärda iakttagelserna. Syftet är att förhindra att allvarliga missförhållanden uppstår.

Allvarliga missförhållanden består av

- både aktiva handlingar och försummelse
- som innebär eller har inneburit ett allvarligt hot mot eller har fått allvarliga

konsekvenser för den enskildes liv, personliga säkerhet eller fysiska eller psykiska hälsa.

Om ett allvarligt missförhållande upptäcks ska detta alltid anmälas till den som enligt nämndens rutiner ska ta emot anmälan, vanligen närmaste arbetsledare eller chef. Nämnden ska ha skriftliga rutiner kring hur anmälningar ska göras och handläggas samt över vilka som ansvarar för detta, rutiner som alla anställda ska ha kännedom om.

Se vidare Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd SOSFS 2008:10. Tillämpningen av 14 kap 2 § SoL och SOSFS 2008:11. Tillämpningen av 24 a § LSS.

Anmälan då barn misstänks fara illa

Alla som arbetar i yrkesmässigt bedriven verksamhet och som misstänker att ett barn far illa och skulle kunna behöva socialnämndens stöd är skyldiga att göra en anmälan om detta:

14 kap 1 § SoL

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården, annan rättspsykiatrisk undersökningsverksamhet, socialtjänsten och kriminalvården är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Detta gäller även dem som är anställda av sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och unga eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område.

Situationen behöver alltså inte vara klarlagd för att anmälan ska göras, det räcker att man misstänker att barn far illa. Anmälan ska göras till socialnämnden i den kommun där barnet vistas. De som omfattas av anmälningsskyldigheten har också skyldighet att lämna uppgifter som kan vara av betydelse för en pågående utredning om att ett barn är i behov av skydd. Uppgiftsskyldigheten gäller även om någon annan har gjort anmälan eller om socialnämnden på eget initiativ inlett en utredning. Anmälningsskyldigheten bryter sekretessen mellan myndigheter.

Om man är osäker har man alltid möjlighet att ringa till socialtjänsten och diskutera ärendet anonymt.

Diskussionsfrågor för arbetsgruppen:

- ✘ Vilka rutiner har vi på vår arbetsplats när vi misstänker eller vet att en klient utsatts eller utsätts för våld och övergrepp? När det är akut, skett nyligen eller ligger längre tillbaka i tiden?
- ✘ Har det hänt att det framgått att en kvinna är eller har varit utsatt för våld eller övergrepp utan att hon har fått adekvat stöd och hjälp i detta av oss? Varför? Vad bör vi göra för att det inte ska hända igen?
- ✘ Vilka rutiner har vi för att fånga upp våldsutövande män? Frågar vi om våldsutövning? Vad har hänt när vi har gjort det? Hur går vi vidare?
- ✘ Vilka andra verksamheter kan vi använda oss av då vi misstänker eller vet att en kvinna har utsatts för våld, att ett barn har upplevt eller utsatts för våld eller att någon har utövat våld?
- ✘ Har vi ett skyddsnät för att själva orka arbeta med frågor om våld och utsatthet? Kan vi avlasta oss hos kollegor, i handledning, på annat sätt? Gör vi det?
- ✘ Hur ska vi se till att hålla frågan om våld levande i vår arbetsgrupp? Ska vi ha det som ett återkommande tema på personalmöten eller liknande?

Att diskutera, Lex Sarah

Svar finns längst bak i skriften.

1. Johanna är 27 år och har en lindrig till måttlig utvecklingsstörning. Hon bor hemma hos sina föräldrar. Johannas mamma är god man med uppdrag att bevaka hennes rätt och förvalta hennes tillgångar. På dagarna har Johanna daglig verksamhet enligt LSS. En eftermiddag följer Robert, som går i samma dagliga verksamhet, med Johanna hem. Föräldrarna är inte hemma. Johanna utnyttjas sexuellt. Johanna skäms och vill inte berätta någonting för sina föräldrar. Dagarna och veckorna efter utnyttjandet uppmärksammar personalen i den dagliga verksamheten att Johanna förändrats. Hon är skygg, orolig och gråter mycket. När hennes stödperson frågar vad som hänt berättar Johanna om händelsen.

Ska det inträffade leda till en Lex Sarah-anmälan?

Bör gode man (Johannas mamma) informeras?

Bör personalen polisanmäla det inträffade?

2. Frida som är 32 år gammal har en psykisk funktionsnedsättning för vilken hon beviljats boendestöd och god man. Den gode mannen sörjer inte för person. Frida deltar i en arbetsverksamhet inom socialpsykiatri och förutom en långdragen konflikt med en annan deltagare fungerar det bra. Vid ett par tillfällen har Frida och Niklas grälat så mycket och högljutt att personal har gått emellan och talat om att de får lösa sin konflikt på egen hand utanför verksamheten. En dag när Frida och Niklas hamnat vid samma arbetsbord och konflikten blossat upp igen tappar Niklas behärskningen och knuffar till Frida så att hon ramlar omkull varpå han sparkar henne upprepade gånger på benen och i ryggen. Ingen personal är på plats inne i lokalen när det händer, men efter det inträffade vill Frida inte på några villkor sitta nära Niklas och berättar till slut varför. Frida vägrar berätta om incidenten för gode man eller göra polisanmälan.

Hur ska personalen agera?

Har Frida något att säga till om?

3. Marie-Louise är 45 år och har en måttlig utvecklingsstörning med autistiska drag som medför kommunikationssvårigheter. Marie-Louise har god man som bevakar hennes rätt och sköter hennes ekonomi. Det dagliga stödet får Marie-Louise från sin gruppbostad enligt LSS. En kväll i veckan får Marie-Louise besök i gruppboستaden av Göran som tidigare var hennes utomstående kontaktperson. Vanligen är Marie-Louise uppspelt och glad efter besöken men på senare tid har hon varit mer dämpad och tystlåten. En kväll när Göran varit där noterar personalen att Marie-Louise är nedstämd och har ett handflatsstort rött avtryck med konturer från fingrar på sin ena kind. Båda underarmarna är fulla av smala fingerbreda blåmärken, som om någon hållit fast henne mycket hårt. Marie-Louise kan inte berätta om vad som hänt och när personalen frågar säger hon att hon inte vill prata, inte heller med gode mannen som personalen erbjuder sig att ringa efter.

Hur ska personalen hantera situationen?

4. Mila är 15 år och kom till Sverige med sina föräldrar för fem år sedan. Mila har Spinal Muskel Atrofi (SMA) som är en neuromuskulär sjukdom som orsakar muskelsvaghet. Mila sitter i rullstol eller permobil men behöver omfattande stöd. På eftermiddagar och kvällar då Mila inte är i skolan och föräldrarna arbetar har hon personlig assistans enligt LSS. Mila har två assistenter som arbetar halva tiden var. Assistenten Carro brukar prata i sin mobiltelefon när hon hjälper Mila. Vid ett tillfälle avbryter Carro stödet till Mila vid ett toalettbesök för att ta ett samtal. Det drar ut på tiden och Mila ropar att hon vill ha hjälp. När Carro kommer tillbaka är hon irriterad och skäller på Mila för att hon skrikit. Carro är hårdhänt och slarvig och när hon lyfter Mila till rullstolen nästan kastar hon henne i den varpå rullstolen rullar bakåt och Mila landar på golvet. I fallet slår Mila bakhuvudet hårt i golvet och det börjar blöda kraftigt. Carro sätter på ett plåster och släpper ut Milas hår så att skadan inte syns. När Milas föräldrar kommer hem sover Mila men morgonen därpå berättar hon vad som hände föregående kväll. Milas föräldrar blir upprörda men vet inte vad som kan göras. Ingen av dem talar svenska särskilt väl och de är oroliga för att assistansen till Mila ska dras in om de anmäler till polisen eller klagar hos utföraren. När Mila träffar sin andra assistent Tanja efter skolan upptäcker Tanja att Mila har levrat blod i håret. Mila berättar för Tanja vad som hänt men förbjuder henne att berätta det vidare eftersom hon är rädd för vad som kommer att hända då. Hon vill inte heller ställa till bekymmer för sina föräldrar eller att de ska få frågor.

Vad ska göras?

Litteraturtips

Alakoski, S. red. (2007) *Lyckliga slut; Sjutton berättelser om vardagsvåldet*. Stockholm: Ordfront förlag AB.

Bengtsson-Tops, A. (2004) *Vi är många. Övergrepp mot kvinnor som använder psykiatrin*. En omfångsstudie. Stockholm: Riksförbundet för social och mental hälsa (RSMH).

Eriksson, M. (red.) (2007). *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia förlag.

Finndahl, K. (2001) *Våga se. En studie om förekomsten av våld mot kvinnor med funktionshinder*. Stockholm: Forum kvinnor och handikapp.

Grände, J., Lundberg, L. & Eriksson, M. (2009) *I arbete med våldsutsatta kvinnor. En handbok för yrkesverksamma*. Stockholm: Gothia förlag.

Grände, J. (2007) *Utsatt för våldtäkt? En bok till dig som blivit drabbad*. Stockholm: Gothia förlag.

Heimer, G. & Sandberg, D. (2008) *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur.

Helmersson, S. & Mulabdic, A. (2008) *Respektera mig! Handbok för yrkesverksamma om våldsutsatta kvinnor med missbruk*. Malmö: Sociala resursförvaltningen, Malmö stad.

Holmberg, C. & Enander, V. (2004) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Ystad: Kabusa böcker.

Holmberg, C. & Stjernqvist, U. (2008) *Våldsamt lika och olika*. Stockholm: Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (RFSL).

Intra (2007) (tidsskrift) *Övergrepp och missförhållanden*. www.intra.info.se

Kristensen, K. (2008) *Riktlinjer för tillgänglighet på skyddade boenden för våldsutsatta kvinnor*. Göteborg: Bräcke Diakoni.

Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., Kalliokoski, A-M. (2001) *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Länsstyrelsen i Uppsala Län och Uppsala kommun (2007) *När man krokar. Ett handläggningsstöd för socialtjänsten om hedersrelaterat våld och generationskonflikter kring traditioner, seder och bruk*. Uppsala: Uppsala Län och Uppsala kommun.

Nationellt råd för kvinnofrid (2002) *Han var väl inte alltid så snäll. Våld mot äldre kvinnor*. Stockholm: Nationellt råd för kvinnofrid.

Nationellt råd för kvinnofrid (2001) *När man slår mot det som gör ont. Våld mot kvinnor med funktionshinder*. Stockholm: Nationellt råd för kvinnofrid.

Sveriges Kommuner och Landsting (2006) *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

Torgny, K. (2008) *Dubbelt utsatt – om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Göteborg: Bräcke Diakoni.

Utredningsinstitutet Handu (2007) *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Stockholm: Utredningsinstitutet Handu.

Kontaktuppgifter

Här listas enbart verksamheter som gäller för hela Stockholms län. Dessutom finns tips på länkar till hemsidor med information om våld och hänvisningstips.

På grund av brist på bemanning nattetid, tillgänglighet i lokaler eller av andra skäl tar inte samtliga verksamheter i denna lista emot alla kvinnor. Många kvinnojourer tar till exempel inte emot kvinnor med vissa typer av funktionsnedsättningar, missbruk eller psykisk sjukdom. Ofta är det en bedömningsfråga från ärende till ärende. En del verksamheter som inte tar emot vissa grupper av kvinnor i sitt skyddade boende tar ändå emot för stödsamtal eller annan hjälp.

Vad gäller *skyddat boende* har till exempel Kriscentrum för kvinnor, Unga Kvinnors Värn, Huddinge kvinnojour och Vallentuna kvinnojour anpassat sina lokaler så att de kan ta emot kvinnor med olika typer av fysiska funktionsnedsättningar (se kontaktuppgifter nedan).

Många kommuner och stadsdelar har *kvinnofridssamordnare* eller *kvinnofridsteam* som på deltid eller heltid är anställda för att arbeta enbart med denna fråga. De har kunskap om problematiken i sig och arbetar praktiskt och i stöd till kvinnor och barn (och i vissa fall män som utövar våld). De har även god kännedom om vart man kan hänvisa våldsutsatta kvinnor och barn för till exempel samtal, juridisk rådgivning eller skyddat boende.

Kvinnofridssamordnare eller kvinnofridsteam hittar man ofta via kommunens hemsida.

AKUTMOTTAGNINGEN FÖR VÅLDTAGNA KVINNOR, AVK tar emot alla kvinnor som har, eller misstänker att de har, blivit våldtagna inom den senaste månaden. AVK är öppen dygnet runt och ingen tidsbeställning är nödvändig. Här erbjuds bland annat rättsmedicinsk undersökning, provtagningar och samtal med kuratorer/psykologer. www.sodersjukhuset.se/avk

AKUT HJÄLP TILL VÅLDTAGNA MÄN ges på Södersjukhusets akutmottagning där man har utvecklat ett speciellt program för detta.

BROTTSOFFERJOURERNA är ideella verksamheter som hjälper till med praktiskt stöd och hjälp och medföljning till bland annat polisförhör och rättegångar. Många brottsofferjourer erbjuder även stödsamtal. www.boj.se

BROTTSOFFERMYNDIGHETEN ger information om brottsofferfrågor och delar ut brottsskadeersättning. Brottsoffermyndigheten driver också sajten *Rättegångsskolan* där man genom filmer och bilder får följa hur en rättegång ser ut.

www.brottsoffermyndigheten.se

www.rattengangsskolan.se

BUP, BARN- OCH UNGDOMSPSYKIATRIN erbjuder bland annat samtal och annan hjälp till unga personer upp till 18 år. BUP har specialmottagningar bland annat för barn och unga som är döva, hörselskadade eller funktionshindrade. Det finns också specialmottagningar för barn som har utsatts för sexuella övergrepp eller som har upplevt våld i hemmet.

Sök efter närmaste BUP-mottagning på:

www.varguiden.se

www.bup.nu

HABILITERINGSCENTER erbjuder olika typer av stöd och service för barn, unga och vuxna med olika former av funktionsnedsättning samt för deras anhöriga. Bland annat finns samtals- och kristeam samt psykoterapicenter.

www.habilitering.nu

HEDERSFÖRTRYCK är en hemsida som vänder sig till dig som är tjänsteman. Innehåller information om hedersrelaterat förtryck, om olika satsningar och om hänvisning.

www.hedersfortryck.se

HEDER.NU är en hemsida om och för homosexuella, bisexuella och transpersoner som utsätts för hedersrelaterat förtryck, drivs av RFSL Rådgivningen i Skåne.

www.heder.nu

KRISCENTRUM FÖR KVINNOR är Stockholms stads verksamhet för våldsutsatta kvinnor. De har skyddat boende med bemanning dygnet runt och har möjlighet att ta emot kvinnor med de flesta former av fysiska funktionsnedsättningar. De har en jourtelefon som är öppen dygnet runt samt en samtalsmottagning dit kvinnor kan komma för att bearbeta sina våldserfarenheter. De driver också en samtalsmottagning för våldtagna kvinnor, **TEAM FÖR VÅLDTAGNA KVINNOR**, som de driver i samarbete med Alla Kvinnors Hus.

Kontaktuppgifter till Kriscentrum för kvinnor hittas genom:

www.stockholm.se (skriv Kriscentrum i sökfunktionen för att komma rätt)

eller telefonnummer 08-42 999 40 (jourtelefon).

Kontaktuppgifter till Team för Våldtagna Kvinnor hittar du även på:
www.allakvinnorshus.org

KVINNO- OCH TJEJOURERNA erbjuder ofta skyddat boende, jourtelefon och stöd-samtal genom besök. De ger även praktisk hjälp och stöd vid till exempel polisanmälan eller andra kontakter med myndigheter. Via hemsidorna nedan hittar man även kontaktuppgifter till verksamheter som Hopp och RSCI som arbetar med sexuella övergrepp i barndomen.

Kontaktuppgifter till närmsta kvinno- eller tjejjour finns på

www.roks.se

www.kvinnojour.com

www.tjejjour.se

KVINNORS NÄTVERK ger stöd, rådgivning och samtal till kvinnor med utländsk bakgrund samt stöd till unga som utsätts för hedersrelaterat förtryck.

www.kvinnonet.org

MANSCENTRUM - KRISCENTRUM FÖR MÄN erbjuder samtal till män kring bland annat relationsproblem, våld, livskriser med mera.

www.manscentrum.se

NATIONELLT CENTRUM FÖR KVINNOFRID i Uppsala driver en nationell jourtelefon, *Kvinnofridslinjen*. Dit kan man ringa både som utsatt kvinna eller anhörig och när man som personal behöver råd kring ett ärende. De har också kunskap om vilka olika verksamheter som finns i din närhet.

www.kvinnofridslinjen.se

020-50 50 50

OPERATION KVINNOFRID är en myndighetssamverkan i Stockholms län kring kvinnofridsfrågor. Genom hemsidan kan man få information och beställa material.

www.operationkvinnofrid.se

PSYKIATRIN Adresser och telefonnummer till husläkarmottagning, psykiatrisk öppenvård, mobila team och akutmottagningar hittar man på:

www.varguiden.se

www.sll.se (Stockholms läns landsting)

Q-JOUREN är en kvinnojour i Stockholm som drivs av RFHL – Riksförbundet för hjälp åt narkotika- och läkemedelsberoende. Q-jouren är en jour för kvinnor med missbruksproblemtik och har både skyddat boende samt möjlighet att ta emot för stödsamtal.

www.rfhl.se/stockholm

RFSL:S BROTTSOFFERJOUR tar emot homo- och bisexuella samt transpersoner som har utsatts för brott. De har en jourtelefon och tar emot för stödsamtal.

www.rfsl.se/brottsoffer

RFSU-KLINIKEN tar emot kvinnor och män för samtal om sexualitet, relationer och övergrepp.

www.rfsu.se

RÅDGIVNINGSBYRÅNs sida för asylsökande kvinnor

www.sweref.org/kvinnor

SOCIALTJÄNSTEN Kontaktuppgifter till socialtjänsten finns på kommunens hemsida. Är situationen akut kan socialjouren i Stockholms stad kontaktas.

KRUTON Stöd- och rådgivningscenter samt skyddat boende för flickor och unga kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld eller våld från nära anhörig. Kontaktuppgifter genom:

www.stockholm.se/stodochradgivningscenter

TERRAFEM driver skyddat boende och erbjuder samtal på en mängd olika språk. De har även skyddat boende för unga kvinnor som utsatts för hedersrelaterat våld.

www.terrafem.org

UNGA KVINNORS VÄRN har ett kris- och motivationshem för kvinnor mellan 18 och 30 år utan barn.

www.ukv.se

UTVECKLINGSCENTRUM DUBBELT UTSATT finns i Göteborg. På hemsidan finns bland annat litteraturtips om våld mot kvinnor med fysiska och psykiska funktionsnedsättningar och om äldre kvinnor.

www.dubbeltutsatt.se

Svar till Lex Sarah-ärenden

Lex Sarah-situationer bedömda enligt 14 kap. 2 § SoL och 24 a § LSS.

Ärende 1 Johanna:

Svar: Händelsen inträffade inte i verksamheten, alltså skall ingen Lex Sarah-anmälan göras. Johanna är 27 år gammal och hennes vilja att inte informera gode man ska respekteras. Däremot kan personalen diskutera med henne om det möjliga stöd hon skulle kunna få från sin gode man om denna kände till händelsen. Personalen bör stötta Johanna, både i hur hon ska förhålla sig till Robert, och genom att förklara för- och nackdelar med polisanmälan samt hur den går till. Personalen ska inte bryta sekretessen för att själv anmäla brottet så länge Johanna motsätter sig det.

Ärende 2 Frida:

Svar: Det som Frida utsatts för skedde inom verksamheten vilket föranleder Lex Sarah-anmälan. Den omständigheten att personalen känt till konfliktsituationen men inte verkat för att lösa den kan också utgöra skäl för Lex Sarah-anmälan. Frida väljer själv om hon vill berätta för gode man eller polisanmäla. Det som Frida utsatts för är ett brott som antagligen är för ringa för att sekretessen ska kunna brytas. Det kan bli aktuellt vid grova våldsbrott eller sexualbrott med två, respektive ett års straffvärde. Frida bestämmer inte över om Lex Sarah-anmälan ska göras men i de övriga fallen ska hennes vilja respekteras.

Ärende 3 Marie-Louise:

Svar: Personalen ska göra en Lex Sarah-anmälan och vidta åtgärder för att skydda Marie-Louise mot fortsatta övergrepp. Det är också viktigt att personalen dokumenterar skadorna ifall händelsen i ett senare skede ska polisanmälas. Personalen ska ta upp händelsen med henne samt diskutera ändrade åtgärder med henne och i övrigt stötta henne. Troligen är inte brottet så allvarligt att sekretessen kan brytas (för att det ska vara möjligt krävs att brottet som lägst straffas med ett års fängelse). Frågan om polisanmälan utan samtycke kan diskuteras mot bakgrund av att det i förarbetena till LSS (prop. 1992/93:159) slås fast att det ligger inom ramen för omvårdnadsbegreppet att se till att misstankar om övergrepp och andra brott mot brukare polisanmäls. Om kvinnan inte vill anmäla ett brott som skulle ge ett års

fängelse, ska det göras en sekretessprövning huruvida uppgiften kan röjas utan att vara till men för henne. Allmänt sett är det inte till men för den enskilde att brott mot henne anmäls, men varje prövning måste göras utifrån de särskilda omständigheterna i fallet.

Ärende 4 Mila:

Svar: Tanja är skyldig enligt 24 a § LSS att anmäla händelsen till den verksamhetsansvarige. Det är viktigt att en diskussion förs med föräldrarna och stöttar dem så de i sin tur kan vara ett bra stöd för Mila. Åtgärder ska vidtas för att skydda Mila från upprepad utsatthet. Enligt 14 kap 1 § SoL ska händelser som den ovan beskrivna anmälas till socialtjänsten eftersom de utgör våld mot barn. Brott mot barn bör som huvudregel polisanmälas. Sekretessen kan brytas eftersom Mila är under 18 år.

